

Efekt pristojnosti u komunikaciji o prijetecim događajima

Blažanović, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:087399>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

EFEKT PRISTOJNOSTI U KOMUNIKACIJI O PRIJETEĆIM DOGAĐAJIMA

Diplomski rad

Petar Blažanović

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Mirjana Tonković

Zagreb, 2024.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 8.7.2024.

Petar Blažanović

Efekt pristojnosti u komunikaciji o prijetecim događajima

Effect of politeness in the ways of communicating threatening events

Petar Blažanović

Sažetak: Prema Goffmanovoj teoriji pristojnosti, ljudi u socijalnim situacijama nastoje očuvati svoje društveno lice. To čine tako da koriste strategiju pristojnosti kako bi drugi stekli pozitivan dojam o njima. Istraživanja su pokazala kako posljedice korištenja ove strategije mogu biti razni nesporazumi u komunikaciji. Cilj ovog istraživanja je provjeriti može li se prenošenje informacija o određenim događajima pripisati djelovanju pristojnosti. Preciznije, hoće li vjerojatnost pojavljivanja događaja, razina njegove prijetnje te ugodnost kao dimenzija ličnosti utjecati na način na koji sudionici prenose informacije o tom događaju. U sklopu istraživanja korišteni su već postojeći, ali modificirani eksperimentalni scenariji na hrvatskom jeziku, u kojima su rotirani verbalni izrazi vjerojatnosti događaja i razina njegove prijetnje. Zadatak sudionika ($N = 328$) bio je zamisliti kako bliskoj osobi u obliku postotka prenose informacije o vjerojatnosti događaja opisanih u scenarijima. Nakon toga sudionici su ispunjavali subskalu ugodnosti HEXACO upitnika. Rezultati istraživanja pokazuju da su sudionici skloniji umanjivanju vjerojatnosti onih događaja koji predstavljaju veću prijetnju, što potvrđuje postojanje efekta pristojnosti. Međutim, ovo se odnosi samo na situacije srednje vjerojatnosti, tj. kad postoji podjednaka vjerojatnost da se događaj dogodi ili ne. U situacijama male i velike vjerojatnosti efekt nije pronađen. Što se tiče dimenzije ugodnosti, rezultati pokazuju kako nije bilo razlike u načinu prenošenja informacija kod sudionika koji su postigli visok i nizak rezultat na HEXACO upitniku ličnosti.

Ključne riječi: pristojnost, komunikacija, vjerojatnost, ugodnost, razina prijetnje

Abstract: According to Goffman's politeness theory, people try to preserve their social face in public situations. They do this by using a strategy of politeness, so that others gain positive impression of them. Research has shown that the consequences of using this strategy can lead to various misunderstandings in communication. The aim of this paper is to check whether the transmission of information about certain events can be attributed to the act of politeness. More precisely, will the probability of the occurrence of the event, the level of its threat and agreeableness as a dimension of personality affect the way in which participants convey information about the event. Already existing experimental scenarios in the Croatian language, in which the verbal expressions of the probability of the event and its threat were rotated, were used. The task of the participants ($N = 328$) was to imagine how they convey information about the described events to a close person in a form of a percentage. After that, the participants filled out the agreeableness subscale of the HEXACO questionnaire. The results show that the participants are more inclined to reduce the probability of events that represent a greater threat, which confirmed the existence of the politeness effect. However, this applies only to situations of medium probability, i.e. when there is an equal chance that the event will, or will not happen. No difference was found in low and high probability situations. In terms of agreeableness, there was no difference in the way of conveying information among participants who scored high and low on the HEXACO questionnaire.

Key words: politeness, communication, probability, agreeableness, threat level

Sadržaj

Uvod	1
Nesporazumi u komunikaciji s obzirom na ulogu primatelja i pošiljatelja	1
Teorije pristojnosti i društveno lice.....	2
Ugodnost i njezin potencijalni utjecaj na pristojnost	6
Cilj.....	7
Problem.....	7
Hipoteza	7
Metoda.....	7
Sudionici.....	7
Nacrt istraživanja	8
Instrumenti.....	8
Postupak	10
Rezultati	11
Rasprava	14
Praktične implikacije istraživanja	18
Ograničenja istraživanja.....	20
Prijedlozi za buduća istraživanja	21
Zaključak	23
Literatura.....	24
Prilog A	27

Uvod

Verbalna komunikacija jedan je od ključnih čimbenika koji obilježava čovjeka kao vrstu. Moć riječi i moć informacije koju netko posjeduje imala je ogroman utjecaj u povijesti čovječanstva, a oblikuje geopolitičku situaciju i u današnjem vremenu, u kojem se informacije šire brže nego ikad prije. Nekoliko sekundi dovoljno je da određena informacija iz bilo koje točke na Zemlji dođe u sve njezine dijelove. Koliko god da je pozitivnih aspekata ovakvog brzog komuniciranja na globalnoj razini, nameću se i oni negativni, poput brzog širenja dezinformacija te povećana vjerojatnost pogrešnog shvaćanja prenesene informacije. Svakodnevni primjeri mogu se vidjeti u raznim medijima koji koriste moć jezika kako bi svjesno iskrivili informacije, ili čak proširili lažne, često kontroverzne vijesti, u međusobnoj borbi za što većim brojem čitatelja (Rogers i Niederer, 2020).

Nesporazumi u komunikaciji s obzirom na ulogu primatelja i pošiljatelja

Proučavajući komunikaciju, brojna su se istraživanja posvetila ulogama pošiljatelja i primatelja poruke te njihovoj međusobnoj interakciji. Grimshaw (1980) je izradio taksonomiju koja obuhvaća pet mogućih ishoda u komunikaciji između dvije strane: 1) primatelj koji je u potpunosti razumio sadržaj poruke (eng. *understood as intended*), 2) primatelj koji fizički nije čuo poruku zbog buke ili nekog drugog razloga (eng. *nonhearing*), 3) primatelj koji nije razumio sadržaj poruke (eng. *nonunderstood*), 4) primatelj koji je čuo poruku i misli kako ju je dobro razumio, ali zapravo nije (eng. *misheard*) te 5) primatelj koji je razumio poruku, ali je namjerno ignorira ili se pravi kako ju ne razumije (eng. *misunderstanding*). Kako je vidljivo, čak četiri od pet ishoda odnose se na oblik nesporazuma, a svi ti nesporazumi uvelike ovise o tome je li poruka došla do primatelja, je li primatelj razumio poruku, na koji način ju je razumio te želi li primatelj sugovorniku dati do znanja da ju je razumio.

Što se tiče uloge pošiljatelja, jedan od faktora koji utječe na neuspješan komunikacijski proces jest odabir neodređenih verbalnih izraza vjerojatnosti prilikom komuniciranja poruke, poput izraza *moguće*, *možda* i dr. Wallsten i suradnici (1993) mjerili su preferencije korištenja verbalnih i brojčanih izraza vjerojatnosti. Brojčani izraz

vjerojatnosti odnosi se na korištenje brojki i postotaka prilikom komuniciranja o samoj vjerojatnosti. Rezultati su pokazali da podjednak broj ljudi preferira jedan od ovih stilova izražavanja. Međutim, svi sudionici su se složili oko toga da ne koriste uvijek preferirani stil, već da to ovisi i o kontekstu u kojem se nalaze. Bonnefon i Vilejoubert (2006) također su se bavili ovom tematikom. U svome istraživanju proučavali su utjecaj neodređenog izraza *moгуće* na percepciju vjerojatnosti određenog događaja. Zamolili su sudionike da zamisle situaciju u kojoj im liječnik govori kako je *moгуće* da će razviti nesanicu ili gluhoću. Sudionici su potom morali dati odgovor u obliku postotka koliko oni smatraju vjerojatnim da će razviti određenu dijagnozu. Nadalje, pitali su sudionike misle li da bi doktor iskoristio izraz *moгуće* jer nije siguran koja je točno vjerojatnost dijagnoze, ili je iskoristio taj izraz kako bi na taktičan način prenio za njih lošu informaciju. Rezultati su pokazali kako su sudionici precjenjivali mogućnost da će razviti gluhoću, koju su smatrali velikom prijetnjom, a podcjenjivali mogućnost nastanka nesаницe, koju su smatrali manjom prijetnjom. Što se tiče percepcije liječnikovog korištenja neodređenog izraza *moгуće*, pokazalo se da sudionici u većoj mjeri smatraju da ga liječnik koristi kako bi ublažio njihovu reakciju.

Teorije pristojnosti i društveno lice

Polazna teorija istraživanja Bonnefona i Vilejouberta (2006) bila je *teorija pristojnosti* (Goffman, 1967). Prema ovoj teoriji ljudi se u javnosti predstavljaju svojim *društvenim licem*, odnosno onako kako žele biti viđeni. Zbog te potrebe teže ka tome da ih se percipira na što poželjniji način te se zbog toga pred drugima ponašaju pristojnije i trude ostaviti pozitivan dojam. Pristojnost je, dakle, strategija održavanja vlastitog društvenog lica pred drugim ljudima. Brown i Levinson (1987) još dodatno razrađuju ovu teoriju uvodeći koncept pozitivnog i negativnog društvenog lica. *Pozitivno društveno lice*, kako je slično definirao Goffman (1967), odnosi se na potrebe pojedinaca da budu poštivani od strane drugih članova društva. Jedna od strategija koje prenositelji informacija koriste kako bi održali svoje pozitivno lice na željenoj razini jest *pozitivna pristojnost*. Pozitivna pristojnost jest ponašanje govornika ili prenositelja informacije na način da tijekom razgovora uvažava slušatelja i iznosi slaganje s njime, ne bi li stekao njegovu naklonost i time sačuvao vlastito pozitivno lice. Shodno tome, neki oblici ponašanja koji narušavaju vlastito pozitivno lice

pojedince jesu neslaganje, kritiziranje, vrijeđanje itd. *Negativno društveno lice* odnosi se na potrebu pojedinca da se drugi članovi društva ne upliću u njegove odluke. U situacijama kad se pojedinac susretne s osobom negativnog društvenog lica, jedna od strategija koju može koristiti je *negativna pristojnost*. Ona se manifestira na način da pojedinac drži distancu i ne miješa se u poslove osobe negativnog lica. Ukoliko dođe do situacije u kojoj je pojedinac narušio negativno lice osobe s kojom komunicira i ako to nije u skladu s trenutnim preferencijama pojedinca, on će upotrijebiti strategiju negativne pristojnosti te će se ispričati i tako obznaniti osobi da ne treba brinuti. Na taj način njezino negativno socijalno lice nije ugroženo. Na primjeru navedenog istraživanja Bonnefona i Vilejouberta (2006), sudionici su vjerovali da je liječnik iskoristio neodređeni izraz *moguće* kako bi ublažio njihovu negativnu reakciju, tj. da je koristio strategiju pozitivne pristojnosti kako bi zaštitio svoje preferirano pozitivno društveno lice.

Tematikom teorije pristojnosti i neodređenih izraza bavili su se i Holtgraves i Perdeu (2016). Oni su promatrali efekt pristojnosti kroz perspektivu prenositelja i primatelja informacija. Interesiralo ih je na koji način ljudi percipiraju informacije o događajima ovisno o razini prijete i vjerojatnosti pojavljivanja tih događaja, te kako se ta percepcija razlikuje ovisno o tome je li osoba u ulozi prenositelja ili primatelja informacije. Za potrebe istraživanja izradili su nekoliko scenarija iz svakodnevnih životnih situacija u kojima su varirali vjerojatnost pojavljivanja događaja i razinu prijete tog događaja. Jednu grupu sudionika stavili su u ulogu prenositelja informacija. Njima su prezentirani scenariji koji su opisivali događaje čija se vjerojatnost pojavljivanja rotirala u različitim postocima (20%/50%/80%), a kao zadatak trebali su zaokružiti jedan od pet ponuđenih verbalnih izraza kojim bi prenijeli informaciju drugoj osobi. Izrazi su se kretali od *vrlo malo je vjerojatno* (eng. *somewhat unlikely*) do *sigurno* (eng. *definitely*). Drugu grupu sudionika zamislili su kao primatelje informacija. U scenarijima im je prezentiran događaj visoke ili niske prijete, kao i vjerojatnost njegova pojavljivanja u obliku verbalnog izraza. Odgovori sudionika iz prve skupine korišteni su kao verbalni izrazi vjerojatnosti kod druge skupine, na način da su po slučaju uparili sudionike. Svaki sudionik druge skupine u scenariju je dobio verbalne izraze vjerojatnosti nasumično odabranog sudionika iz prve skupine. U ovom slučaju nisu

morali zamisliti da prenose događaj drugoj osobi, već je scenarij konstruiran tako da su oni primatelji informacije. Njihov zadatak bio je odgovoriti na pitanje koliko vjerojatnim smatraju određeni ishod i taj je odgovor trebao biti izražen u obliku postotka. Ideja u pozadini ovog istraživanja bila je ta da se *efekt pristojnosti* manifestira na način da ljudi nastoje zaštititi svoje društveno lice prilikom komunikacije o vjerojatnosti o prijetecim događajima i to tako da biraju to blaže izraze, što događaj predstavlja veći rizik, što su rezultati i pokazali. Obje skupine sudionika u većoj mjeri koristile su izraze za manju vjerojatnost, tj. manje postotke, kod prenošenja ili primanja informacija o događajima koji predstavljaju visoku prijetnju, u odnosu na događaje koji predstavljaju nisku prijetnju. Dobili su i značajnu pozitivnu korelaciju između odgovora povezanih sudionika. Što je odabir izraza vjerojatnosti kod sudionika iz prve skupine bio viši, to je bila viša i procjena vjerojatnosti u postocima kod sudionika druge skupine. Sudionici koji su koristili izraze manje vjerojatnosti u slučaju velike prijetnje, štitili su svoje pozitivno društveno lice koristeći strategiju pozitivne pristojnosti. Njihovo društveno lice bilo bi narušeno u slučaju da su morali biti prenositelji negativnih vijesti.

Istraživanje ove tematike provedeno je i na hrvatskom jeziku. Čarapina (2021) je konstruirala scenarije po uzoru na Holtgraves i Perdeu (2016) te je provela isti eksperiment kao i kod prve grupe sudionika u navedenom istraživanju. Druge grupe sudionika nije bilo. Sudionici su zamoljeni da zamisle situaciju opisanu u scenarijima, u kojima se rotirala vjerojatnost pojavljivanja (20%/50%/80%) te razina prijetnje (*visoka* i *niska*) i da potom odaberu jedan od ponuđenih verbalnih izraza vjerojatnosti kojim bi prenijeli informaciju određenoj osobi. Izrazi su se kretali na skali od 1 do 5, od *uglavnom nije vjerojatno* (1) do *sigurno* (5). Rezultati su pokazali da sudionici uglavnom odabiru izraz *malo je vjerojatno* kada je vjerojatnost događaja 20%, izraz *vjerojatno* kada je vjerojatnost događaja 50%, a izraz *vrlo vjerojatno* kada je vjerojatnost događaja 80%. Međutim, rezultati koje je dobila ukazuju na to da su sudionici skloniji verbalno umanjivati vjerojatnost prijetecih događaja u odnosu na one nisko prijeteeće u situacijama kad je 50% šanse da se scenarij hoće, odnosno neće dogoditi. Kod situacija gdje je vjerojatnost iznosila 20% i 80%, nije dobivena značajna razlika između odabira verbalnih izraza vjerojatnosti. Metodološki nedostatak ovakvog

načina odgovaranja je taj što je bilo vrlo očito koji verbalni izraz odgovara pojedinom postotku, zbog čega su sudionici intuitivno uparivali određeni verbalni izraz s brojkom i to su činili dosljedno. Primjerice, u situaciji gdje je navedeno da postoji 80% vjerojatnosti da će doći do određenog događaja, logično je da su gotovo svi sudionici birali izraz *vrlo vjerojatno* neovisno o razini prijetnje i da zbog toga nije bilo razlike između procjene vjerojatnosti više i manje prijetjećih događaja. Što se tiče razlike u procjeni kada je vjerojatnost pojavljivanja mala, Čarapina (2021) nije predviđala značajnu razliku u prenošenju informacija s obzirom na razinu prijetnje. Jednostavno objašnjenje je da u situacijama male vjerojatnosti pojavljivanja događaja, u kojima je izvjesno da do događaja vjerojatno neće niti doći, dodatno umanjivanje u skladu s teorijom pristojnosti ne bi imalo smisla, jer mala vjerojatnost kao takva ne predstavlja toliku razinu prijetnje koja bi kod pojedinca aktivirala korištenje strategije pristojnosti radi zaštite društvenog lica. Razlika u procjeni dobivena je jedino u situaciji gdje je vjerojatnost bila 50%, upravo zbog toga što je ovoj vjerojatnosti pridan verbalni izraz *vjerojatno je*, koji intuitivno ipak ne odgovara brojcima od 50%, nego nešto većem postotku. Jedan od načina da se eliminira ovaj nedostatak je taj da se obrne način odgovaranja, tj. da sudionici daju procjene u obliku postotka, pri čemu bi se rotirali verbalni izrazi različite vjerojatnosti, kao što su radili Holtgraves i Perdeu (2016) s drugom grupom sudionika. Međutim, druga grupa u njihovom istraživanju imala je ulogu primatelja, a ne prenositelja informacija, zbog čega se nije moglo utvrditi postojanje efekta pristojnosti samo za ovu skupinu. Ovakvim načinom odgovaranja sudionicima bi bilo ostavljeno više prostora za odabir izraza kojim bi prenosili vjerojatnost jer je skala postotaka puno šira od skale od 5 stupnjeva koje je koristila Čarapina (2021). Upravo je zbog toga ideja ovog istraživanja provjeriti kako će se manifestirati *efekt pristojnosti* kod govornika hrvatskog jezika, koristeći već postojeće scenarije koje je konstruirala Čarapina (2021), a da se pritom obrne način odgovaranja, tj. da se sudionicima omogući odgovaranje brojčanim vrijednostima u rasponu od 0 do 100%, dok bi se u scenarijima rotirala vjerojatnost iskazana verbalnim izrazima.

Ugodnost i njezin potencijalni utjecaj na pristojnost

Kako se dosta istraživanja bavilo teorijom pristojnosti, a nema istraživanja koja su se bavila proučavanjem odnosa dimenzija ličnosti i pristojnosti unutar ove teorije, ideja ovog rada je više istražiti i tu tematiku. Preciznije, fokusirat ćemo se na dimenziju ugodnosti, koja se nalazi u najrelevantnijim modelima ličnosti unazad nekoliko desetljeća kao što su petofaktorski model ličnosti (McCrae i Costa, 1987), Big Five (Goldberg, 1990) ili HEXACO (Ashton i Lee, 2007). Ovi se modeli razlikuju po načinu na koji definiraju ugodnost, odnosno koje karakteristike ličnosti ona uključuje i od kojih se faceta sastoji. U ovom istraživanju naglasak će se staviti na HEXACO model (Ashton i Lee, 2007). Za razliku od Big Five i petofaktorskog modela ličnosti, koji sadrže pet dimenzija ličnosti, HEXACO se sastoji od njih šest: *iskrenost – poniznost, emocionalnost, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost ka iskustvima* (Lee i Ashton, 2008). Prilikom izrade HEXACO modela, korištena je leksička hipoteza koja govori da su individualne razlike u ljudskim osobinama kodirane u jeziku koji govorimo (Galton 1884, prema Goldberg, 1993). U tu je svrhu za izradu modela korišten tzv. leksički pristup, u čijoj je osnovi da se iz rječnika analiziraju mnogobrojni izrazi koji opisuju ljudsku osobnost. Izrazi su prvo razvrstani u manje klastere i potom je faktorskom analizom utvrđeno postojanje šest velikih faktora, odnosno dimenzija ličnosti (Ashton i Lee, 2007). Big Five model također je konstruiran na ovaj način, ali leksičke studije prilikom izrade bile su rađene samo na engleskom jeziku, za razliku od HEXACO modela, gdje se struktura od šest faktora pokazala zajedničkom na čak 12 različitih jezika, između ostalog i hrvatskom (Lee i Ashton, 2008).

Svaka od šest dimenzija unutar HEXACO modela sastoji se od četiri različite facete. Facete dimenzije ugodnosti su *opraštanje, blagost, fleksibilnost i strpljivost* (Lee i Ashton, 2008). Za prijevod HEXACO upitnika na hrvatski jezik zaslužni su Babarović i Šverko (2013). Osobe koje postižu visoki rezultat na HEXACO upitniku za dimenziju ugodnosti, navode autori, karakterizira tolerancija prema drugima i spremnost na suradnju, čak i do te mjere da su sklone trpjeti iskorištavanje od strane drugih. Čini se kako ovako definirana dimenzija ugodnosti može imati zajedničke elemente s pristojnošću. Primjerice, osoba koja upravlja svojim društvenim licem na način da drugima stalno izlazi ususret i nudi pomoć,

prema Ashton i Lee (2007), imala bi osobine visoke ugodnosti. Iste osobine mogu se opisati i kroz prizmu teorije pristojnosti na način da osoba koristi strategiju pristojnosti i ponaša se na ovaj način kako bi ju drugi ljudi pozitivno evaluirali i kako bi zaštitila svoje društveno lice.

Cilj

Cilj ovog istraživanja je istražiti postoji li efekt pristojnosti kod prenošenja informacija o događajima različite razine prijetnje s obzirom na vjerojatnost događaja i ugodnost prenositelja informacije. Efekt pristojnosti odnosi se na umanjivanje vjerojatnosti visoko prijetjećeg događaja u odnosu na događaj niže prijetnje.

Problem

Ispitati ovisi li način prijenosa informacija o određenom događaju o razini njegove prijetnje i vjerojatnosti te ugodnosti prenositelja informacije.

Hipoteza

Način komunikacije o određenom događaju ovisit će o vjerojatnosti njegova pojavljivanja, razini prijetnje koju on predstavlja te ugodnosti osobe koja prenosi informacije o njemu. Informacija o vjerojatnijim događajima bit će prenošena korištenjem većih postotaka nego informacija o manje vjerojatnim događajima. Postotak kojim se prenosi vjerojatnost ovisit će i o razini prijetnje toga događaja i to tako da će postotak biti manji kada se radi o događajima koji predstavljaju veću prijetnju u odnosu na događaje koji predstavljaju manju prijetnju, ali će ta razlika biti više izražena kod velike i srednje vjerojatnosti pojavljivanja događaja nego kod male vjerojatnosti pojavljivanja događaja. Ova tendencija iskazivanja vjerojatnosti manjim postocima za više prijetće događaje bit će izraženija kod osoba koje postižu više rezultate na upitniku ugodnosti.

Metoda

Sudionici

Istraživanju je pristupilo ukupno 366 sudionika. Uzorak je prigodan. Najveći broj sudionika regrutiran je preko društvenih mreža na način da je anketa postavljena u različite

grupe, gdje su članovi zamoljeni da ju ispune. Dio uzorka regrutiran je i tehnikom „snježne grude“ tako što je anketa poslana određenom broju ljudi koji su potom zamoljeni da je proslijede. Budući da su istraživanja percepcije rizika pokazala da su adolescenti često skloni umanjivati rizik (Cohn i sur., 1995), a stariji ljudi skloni uvećavati rizik, pogotovo od zdravstvenih tegoba (Bonem i sur., 2015), određen je raspon dobi od 18 do 30 godina za sudjelovanje u istraživanju. Ukupno 29 sudionika nije odgovaralo ovom dobnom rasponu te su oni izbačeni iz obrade. Nadalje, izbačeno je još 9 sudionika koji su na pet ili svih šest scenarija odgovorili istim postotkom, što ukazuje na nedostatak motivacije za rješavanjem ankete. Preostali broj sudionika koji su ušli u obradu iznosio je 328, od čega je 60.37% ženskog spola, 39.02% muškog spola te 0.61% drugih/koji ne žele odgovoriti. Prosječna dob sudionika iznosila je 24.6 godina ($SD = 3.53$). Što se tiče radnog statusa, 44.21% sudionika su bili studenti, 5.79% učenici, 44.51% je bilo zaposleno, 4.88% nezaposleno, 0.3% samozaposleno i 0.3% na roditeljskom dopustu.

Nacrt istraživanja

Nacrt istraživanja je složeni mješoviti eksperimentalni $3 \times 2 \times 2$. Prva nezavisna varijabla odnosi se na vjerojatnost određenog događaja opisanog u scenariju. Tri razine vjerojatnosti verbalno su definirane kao *mala*, *određena* i *velika*. S obzirom na tu varijablu nacrt je bio zavisna, odnosno svi sudionici su vidjeli scenarije u kojima su upotrijebljene sve tri razine vjerojatnosti. Druga nezavisna varijabla odnosi se na razinu prijatnje te je definirana na dvije razine: *visoku* i *nisku* prijatnju. I s obzirom na ovu varijablu, nacrt je bio zavisna. Treća nezavisna varijabla odnosi se na ugodnost sudionika koja je mjerena HEXACO upitnikom (Ashton i Lee, 2007). Ova varijabla također je definirana na 2 razine: *visoka* i *niska* ugodnost. S obzirom na nju, nacrt je bio nezavisna. Zavisna varijabla način je na koji se prenosi vjerojatnost određenog događaja. Ona je definirana postotkom te su sudionici mogli dati procjenu od 0 do 100 % za svaki od šest scenarija koji im je bio prikazan.

Instrumenti

Scenariji koji su korišteni preuzeti su od Čarapina (2021), no za potrebe ovog istraživanja ponešto su modificirani. Scenariji su ukratko opisivali razne situacije poput

odlaska auomobiliom na ljetovanje, odlaska kod liječnika, usmenog odgovaranja itd. (prilog A). Svaki od scenarija završavao je određenim ishodom koji je predstavljao visoku ili nisku prijetnju. Zadatak sudionika bio je zamisliti da se nalaze u situaciji opisanoj u scenariju i da moraju prenijeti informacije o događaju drugoj osobi koja se također razlikovala u pojedinom scenariju (cimer, roditelji, ukućani, itd.). Primjerice, u scenariju odlaska kod liječnika, u verziji s niskom prijetnjom liječnik govori kako je sudionik prehladen, a u visoko prijetljivoj verziji kako ima upalu pluća. Od sudionika se tražilo da zamisle kako moraju roditeljima prenijeti informacije o vlastitoj bolesti. U ovom istraživanju se način na koji sudionici trebaju prenijeti informaciju o događaju razlikovao od originalnog. U originalnoj verziji od Čarapina (2021) sudionici su na kraju svakog scenarija birali između 5 ponuđenih odgovora verbalno različito iskazanih vjerojatnosti, a u samim scenarijima rotirala su se 3 različita postotka definirana brojačano (20%, 50% i 80%). U ovom istraživanju situacija je obrnuta, odnosno sudionici su proizvoljno davali odgovor u obliku postotka (0% - 100%), a u scenarijima su rotirani različiti verbalni izrazi vjerojatnosti (*velika, određena, mala*). Usporedba ova dva scenarija vidljiva je u tablici 1. Čarapina (2021) koristi pet verbalnih izraza vjerojatnosti, no ovdje je pretpostavka da će i tri biti dovoljne kako bi se zahvatili značajni efekti i kako bi se sudionicima omogućio dovoljno velik raspon odgovora da se rezultati ne preklapaju za određen izraz. Ukupno je bilo 6 različitih scenarija između kojih su se rotirale varijable vjerojatnosti i razine prijetnje. Kako bi se omogućilo rotiranje varijabli unutar svakog određenog scenarija, napravljeno je i 6 verzija upitnika. U svakoj verziji pojavila su se 2 slučaja male, 2 slučaja određene te 2 slučaja velike vjerojatnosti. Također, 3 scenarija su se odnosila na visoku prijetnju, a 3 scenarija na nisku prijetnju. U šest verzija upitnika svakom specifičnom scenariju rotirano je svih 6 kombiniranih mogućnosti ove dvije varijable (tablica 1). U scenariju koji se tiče odlaska kod liječnika, u originalnoj je verziji kao visoka prijetnja naveden COVID-19 (Čarapina, 2021). Ovo je modificirano iz razloga što se ne očekuje da bi saznanje o zaraženošću tom bolesti danas predstavljalo tako veliku prijetnju kao što je to bilo prije nekoliko godina. Kao alternativna bolest navedena je upala pluća (prilog A).

Tablica 1

Usporedba izvornog scenarija od Čarapina (2021) i modificiranog scenarija za potrebe ovog istraživanja

Originalni scenarij od Čarapina (2021)

Zamislite da Vaša obitelj planira putovanje na Hvar. Dok se spremate za putovanje, na radiju čujete da postoji 20%/ 50%/ 80% vjerojatnosti da će Vas na putu uhvatiti pljusak/ pijavica. Svojim roditeljima rekli biste:

Uglavnom nije vjerojatno da će nas uhvatiti pljusak/ pijavica

Postoji mala vjerojatnost da će nas uhvatiti pljusak/ pijavica

Vjerojatno će nas uhvatiti pljusak/ pijavica

Vrlo vjerojatno će nas uhvatiti pljusak/ pijavica

Sigurno će nas uhvatiti pljusak/ pijavica

Modificiran scenarij za potrebe ovog istraživanja

Zamislite da Vaša obitelj planira putovanje na Hvar. Dok se spremate za putovanje, na radiju čujete da postoji mala/određena/velika vjerojatnost da će Vas na putu uhvatiti pljusak/pijavica. Ovu informaciju morate prenijeti roditeljima.

Svojim roditeljima rekli biste da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da će Vas na putu uhvatiti pljusak?

Bilješka. Preuzeto iz „Pristojnost i komunikacija o prijetećim događajima,“ od Čarapina, V. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 13 (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:531419>). Autorsko pravo 2021 od Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Dimenzija ugodnosti mjerena je HEXACO upitnikom (Ashton i Lee, 2007). Korištena je verzija upitnika prevedena na hrvatski jezik (Babarović i Šverko, 2013). Iz veće verzije od 100 čestica izdvojene su samo one koje mjere ugodnost, ukupno njih 16. Sudionici su na pitanja odgovarali na skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava da se u potpunosti ne slažu s navedenom tvrdnjom, a 5 da se u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom. Ukupni rezultat na ovom upitniku računa se kao prosjek odgovora na pojedinim česticama, pri čemu treba voditi računa o obrnuto kodiranim tvrdnjama. Viši rezultat na upitniku ugodnosti samim time označava i izraženiju osobinu ugodnosti kod pojedinca. Anketa je sadržavala i kratki demografski upitnik s pitanjima o dobi, rodu te radnom statusu.

Postupak

Sudionici su regrutirani putem interneta, a upitnici su pripremljeni u programu *Google Forms*. Ukupno je napravljeno šest verzija upitnika te su preko programa *Nimble*

Links objedinjeni u zajednički link koji po slučaju vodi na jednu od šest verzija upitnika. Taj link prosljeđen je sudionicima. Zbog manjih tehničkih poteškoća jedna verzija upitnika imala je nešto veći broj sudionika, dok je kod ostalih verzija njihov broj bio podjednako raspoređen. Sudionicima je prije upitnika prezentirana uvodna poruka u kojoj im je objašnjena svrha istraživanja te im je rečeno kako će njihovi rezultati ostati anonimni i da se neće koristiti na individualnoj, već na grupnoj razini. Sudionici koji su dali informirani pristanak mogli su pristupiti samom upitniku. Na početku upitnika nalazile su se upute za rješavanje scenarija. U uputi je bilo naglašeno da sudionici uzmu malo vremena i probaju zamisliti situaciju koja je opisana u scenariju, gdje se nalaze i s kime razgovaraju. Nakon scenarija slijedio je HEXACO upitnik za dimenziju ugodnosti te na kraju demografski upitnik. Na samom kraju upitnika nalazila se poruka zahvale i kontakt u slučaju pitanja ili zainteresiranosti za rezultate.

Rezultati

Obrada podataka napravljena je u programu Jamovi. U sklopu obrade koristili smo analizu varijance za mješovite uzorke. Prije same obrade, sudionici su svrstani u skupinu visoke ili niske ugodnosti s obzirom na medijan ($C = 2.88$). Oni sudionici čiji je rezultat na upitniku ugodnosti bio manji ili jednak medijanu svrstani su u kategoriju *niske* ugodnosti ($N = 165$), dok su sudionici s višim rezultatom od medijana svrstani u skupinu *visoke* ugodnosti ($N = 163$). U tablici 2 vidljivi su deskriptivni podaci (N, M, SD) za sve kombinacije varijabli vjerojatnosti, prijetnje i ugodnosti.

Tablica 2*Deskriptivni podaci za kombinacije nezavisnih varijabli vjerojatnosti, razine prijetnje te ugodnosti*

	Ugodnost	<i>M</i>	<i>SD</i>
VvVp	Visoka	83.2	17.1
	Niska	82.2	19.8
VvNp	Visoka	81.8	19.2
	Niska	81.5	19.8
OvVp	Visoka	59.3	24.0
	Niska	61.3	23.8
OvNp	Visoka	67.2	24.9
	Niska	66.9	23.8
MvVp	Visoka	34.8	27.6
	Niska	33.9	28.3
MvNp	Visoka	37.7	28.7
	Niska	36.0	28.4

Legenda: VvVp – velika vjerojatnost, visoka prijetnja, VvNp – velika vjerojatnost, niska prijetnja, OvVp – određena vjerojatnost, visoka prijetnja, OvNp – određena vjerojatnost, niska prijetnja, MvVp – mala vjerojatnost, visoka prijetnja, MvNp – mala vjerojatnost, niska prijetnja

U svrhu provjere preduvjeta za izračun analize varijance napravljen je Levenov test za provjeru homogenosti varijanci. Dobivene razlike nisu bile statistički značajne, čime je zadovoljena pretpostavka o podjednakim varijancama. Nadalje, za provjeru pretpostavke o sferičnosti učinjen je Mauchlyjev test koji se pokazao značajnim za varijablu vjerojatnosti te za interakciju vjerojatnosti i prijetnje. Budući da nije zadovoljena pretpostavka o sferičnosti provedena je Huynh-Feldtova korekcija. Nakon provedbe nije došlo do promjene u statističkoj značajnosti za navedenu varijablu i kombinaciju varijabli, što je omogućilo daljnju interpretaciju rezultata u skladu s onim što je analiza varijance pokazala (Petz i sur., 2012). Rezultati provedene statističke analize vidljivi su u tablici 3.

Tablica 3

Rezultati provedene analize varijance za mješovite uzorke za nezavisne varijable vjerojatnosti, razine prijetnje i ugodnosti, te svih njihovih kombinacija

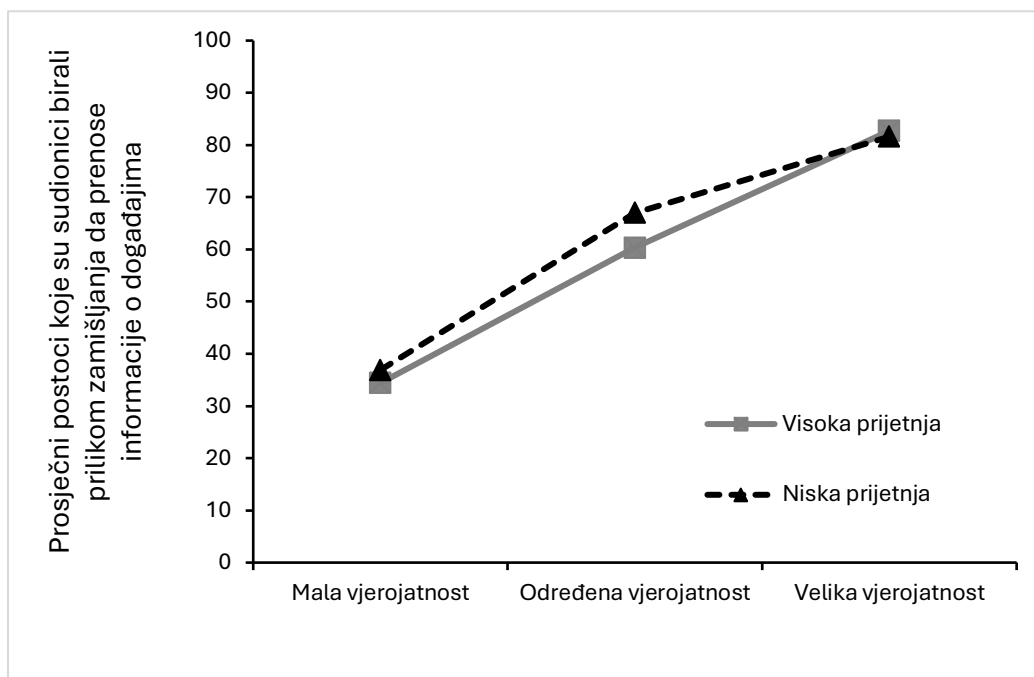
Varijable	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Vjerojatnost	2	623.77	<.001	.386
Vjerojatnost * Ugodnost	2	0.32	.724	
Prijetnja	1	7.22	.008	.002
Prijetnja * Ugodnost	1	0.15	.697	
Vjerojatnost * Prijetnja	2	6.66	.001	.003
Ugodnost	1	0.06	.811	
Vjerojatnost * Prijetnja * Ugodnost	2	0.25	.777	

Glavni efekt vjerojatnosti pokazao se statistički značajnim. Ovo je u skladu s hipotezom istraživanja. Događaji za koje je korišten izraz male vjerojatnosti, u prosjeku su prenošeni najnižim postocima ($M = 35.6\%$), potom događaji za koje je korišten izraz određene vjerojatnosti ($M = 63.7\%$) te na kraju događaji za koje je korišten izraz velike vjerojatnosti ($M = 82.2\%$).

Glavni efekt prijetnje također se pokazao statistički značajnim. Događaji koji su prikazivali nisku prijetnju ukupno su procjenjivani višim postotkom ($M = 61.9\%$) od događaja koji su prikazivali visoku prijetnju ($M = 59.1\%$), što je također u skladu s hipotezom. Interakcija vjerojatnosti i razine prijetnje također se pokazala značajnom i upućuje na to da efekt prijetnje nije jednak na svim razinama vjerojatnosti. Post-hoc analizom u kojoj su uspoređivane sve razine ove dvije varijable utvrđeno je da je efekt prijetnje značajno izražen u situacijama *određene* vjerojatnosti [$t(326) = -4.04$; $p < .001$], dok kod velike [$t(326) = 0.78$; $p > .05$] i male [$t(326) = -1.40$; $p > .05$] vjerojatnosti nije utvrđena razlika. Budući da je razlika utvrđena kod određene, ali ne i kod velike vjerojatnosti, ovaj dio hipoteze samo je djelomično potvrđen. Grafički prikaz statistički značajne interakcije između varijabli vjerojatnosti i prijetnje vidljiv je na slici 1. Dakle, kada se radi o događaju za kojeg je rečeno da postoji određena vjerojatnost da se dogodi, sudionici upotrebljavaju niži postotak kojim bi prenijeli njegovu vjerojatnost u slučaju kada je prijetnja visoka, u odnosu na slučaj kada je prijetnja niska. Ove razlike u prenošenju vjerojatnosti između događaja visoke i niske prijetnje nema u slučajima male i velike vjerojatnosti pojavljivanja događaja.

Slika 1

Prikaz statistički značajne interakcije između varijabli vjerojatnosti i prijetnje

Što se tiče treće nezavisne varijable, ugodnosti, njezin glavni efekt nije se pokazao statistički značajnim, kao niti interakcija s varijablama prijetnje i vjerojatnosti. Trostruka interakcija svih nezavisnih varijabli također nije potvrđena. Dakle, izraženost dimenzije ugodnosti kod sudionika nije utjecala na način prenošenja informacija o događajima, što nije u skladu s hipotezom istraživanja.

Rasprava

Istraživanje je provedeno u svrhu provjere postojanja efekta pristojnosti kod prenošenja informacija o događajima različite razine prijetnje, uzmu li se u obzir vjerojatnost pojavljivanja događaja i ugodnost prenositelja informacije. Rezultati su djelomično potvrdili istraživačku hipotezu. Očekivano, glavni efekt vjerojatnosti pokazao se statistički značajnim. Sudionici su na pitanje o vjerojatnosti događaja odgovarali to većim postotkom, što je verbalni izraz u scenarijima označavao viši izraz vjerojatnosti. Dobiven je i značajni glavni efekt prijetnje. Sudionici su u prosjeku koristili veće postotke u slučaju kad je scenarij

opisivano događaj niske prijetnje, u odnosu na one koji su opisivali događaj visoke prijetnje. Budući da su sudionici bili skloniji umanjivati vjerojatnost više prijetećih događaja, ovo može ukazivati na prisustvo efekta pristojnosti. Dobivena je i značajna interakcija varijabli prijetnje i ugodnosti. Međutim, pokazalo se kako je ovaj trend prisutan samo u situacijama srednje vjerojatnosti. U situacijama male i velike vjerojatnosti nije pronađena razlika. Pretpostavka je bila da će efekt pristojnosti biti uočljiv kod situacija *određene*, tj. srednje, i *visoke* vjerojatnosti. Interesantno je kako Holtgraves i Perdeu (2016), po čijem su uzoru konstruirani scenariji, nisu dobili značajnu interakciju, no dobili su značajne glavne efekte razine prijetnje i vjerojatnosti. Sudionici u njihovom istraživanju su u prosjeku odabirali verbalne izraze manje vjerojatnosti za događaje koji su predstavljali visoku prijetnju, u odnosu na događaje koji su predstavljali nisku prijetnju. Rezultati od Čarapina (2021) pokazali su postojanje interakcije prijetnje i vjerojatnosti. Sudionici su odabirali izraze veće vjerojatnosti za događaje koji su predstavljali visoku prijetnju, u odnosu na događaje koji su predstavljali nisku prijetnju i to samo u situacijama kad je postojala podjednaka vjerojatnost da se događaj hoće ili neće dogoditi, dok kod male i velike vjerojatnosti nije pronađena razlika. Čarapina (2021) kao moguće objašnjenje drugačijih rezultata između svog i istraživanja Holtgraves i Perdeu (2016) navodi razliku u broju sudionika, razliku u jezicima te vremenski kontekst istraživanja, koje je provedeno usred pandemije COVID-19. Autorica argumentira kako je postojala mogućnost da je izvandredna situacija globalne pandemije utjecala na način na koji ljudi prenose informacije o događajima. Odnosno, da su zbog iskustva s pandemijom sudionici imali ideju kako je važno prenositi što je moguće preciznije informacije o prijetnji. Budući da su vjerojatnostima od 20% i 80% pridani vrlo jasni i očiti verbalni izrazi (izrazi *malo vjerojatno* te *vrlo vjerojatno*), autorica navodi kako je moguće da su sudionici upravo zbog potrebe prenošenja preciznih informacija birali gotovo iste riječi, kako u situacijama visoke, tako i u situacijama niske prijetnje, zbog čega nije dobivena značajna razlika. Što se tiče situacija gdje vjerojatnost pojavljivanja događaja iznosi 50%, razlika je dobivena jer je ovoj brojci pridani izraz *vjerojatno je* koji sam po sebi nije toliko precizno brojčano određen, zbog čega su sudionici imali nešto više izbora prilikom odabira verbalnog izraza. Budući da je u ovom istraživanju također dobivena interakcija, a kako je vrijeme pandemije prošlo, ipak se može reći kako vremenski kontekst nije utjecao na njezinu

značajnost. Razlika u broju sudionika ostaje kao mogući razlog jer ih ovo istraživanje ($N = 328$) ima mnogo više od istraživanja Holtgraves i Perdeu (2016) ($N = 100$), a samim time i veću statističku snagu. Zbog toga postoji mogućnost da Holtgraves i Perdeu (2016) nisu detektirali interakciju koja se prirodno javlja, zbog premalog uzorka. Utjecaj jezika bi također mogao biti razlog, budući da su obje interakcije dobivene na sudionicima s hrvatskog govornog područja, dok kod engleskog ovo nije bio slučaj. Zanimljivo je da se u istraživanju od Čarapina (2021) efekt pristojnosti također pokazao prisutnim samo u situacijama srednje vjerojatnosti. Mogući razlog zbog čega su rezultati ovog istraživanja slični jest da su korišteni isti eksperimentalni scenariji unatoč činjenici da je način odgovaranja modificiran.

Što se tiče usporedbe sudionika između ovog istraživanja ($N = 328$) i istraživanja od Čarapina (2021) ($N = 669$), unatoč razlici u njihovom broju, uzorak u ovom istraživanju dovoljno je velik da se na temelju njega mogu donositi zaključci. Ipak, postoji razlika u dobi i statusu obrazovanja sudionika. Naime, kod Čarapina (2021) sudjelovali su isključivo studenti u rasponu od 18 do 25 godina. S druge strane, ovo se istraživanje nije ograničilo samo na studentsku populaciju te je uzet nešto širi dobni raspon sudionika, od 18 do 30 godina. Udio studenata u ovom istraživanju iznosio je oko 44%. Treba napomenuti kako su dva od šest scenarija sadržavala događaj usko vezan za studentski život, a to su odgoda/ukidanje stipendije te detaljnije ispitivanje/pad na ispitu (prilog A). Propust u demografskom upitniku je taj što nije sadržavao pitanje o razini obrazovanja, zbog čega nije moguće odrediti tko je od velikog uzorka zaposlenih (44.51%) studirao tijekom svoga života. Svakako su dio zaposlenih bili studenti, ali pretpostavka je da ima i onih koji nisu. S druge strane, čak i oni sudionici koji nisu nikad bili studenti mogli su lako razumjeti sadržaj ova dva scenarija na način da ga usporede sa nekim događajem iz vlastitog života. Primjerice, stipendiju su mogli povezati s povišicom ili džeparcem, a ispitivanje na usmenom ispitu na fakultetu s ispitivanjem tijekom osnovne ili srednje škole. Konačno, dobiveni rezultati su vrlo slični onima koje je dobila Čarapina (2021), zbog čega je opravdano tvrditi da ova razlika u radnom statusu sudionika nije imala veliki utjecaj na rezultate.

Još jedno objašnjenje ovih nalaza leži u metodologiji istraživanja. Naime, odabirom izraza *velika vjerojatnost* ili *mala vjerojatnost* u velikoj mjeri sužava se mogući raspon odgovora sudionika. Logično je očekivati da su sudionici prilikom čitanja scenarija razmišljali na sličan način i da su temeljem izraza *mala* i *velika* vjerojatnost odabirali visoke, odnosno niske postotke. Budući da skala u postocima nema toliko veliki raspon, može se pretpostaviti da su sudionici međusobno davali iste odgovore kao posljedicu slučaja. S druge strane, kod izraza *određena* vjerojatnost čini se da postoji puno veći mogući raspon odgovora koji se brojčano uklapaju, jer sam izraz nije u tolikoj mjeri precizno definiran kao izrazi *mala* i *velika* vjerojatnost, što može biti u pozadini dobivene razlike za ovu razinu vjerojatnosti.

Varijabla ugodnosti nije imala utjecaja na način prenošenja informacija. Sudionici su neovisno o svojoj razini ugodnosti na jednak način prenosili informacije o događajima. Što se tiče interakcije ugodnosti s ostalim varijablama, niti jedna nije bila značajna. Očekivani efekt ugodnosti kao varijable koja moderira odnos između načina prenošenja informacije o događajima te vjerojatnosti i razine prijetnje nije se pokazao prisutnim. Mogući razlog je taj da ugodnost mjerena HEXACO upitnikom ne zahvaća sve relevantne osobine koje je Goffman (1967) definirao u svom modelu pristojnosti. Što se tiče ostalih dimenzija ličnosti u HEXACO upitniku, valja spomenuti i dimenziju emocionalnosti kao potencijalni moderator efekta pristojnosti. Facete od kojih se sastoji ova dimenzija su *plašljivost*, *anksioznost*, *ovisnost o drugima* te *sentimentalnost* (Lee i Ashton, 2008). Autori navode kako je osoba koja postigne visok rezultat na upitniku emocionalnosti sklona povećanom osjećaju emocije straha kod fizičkih prijetnji, ima veću razinu anksioznosti prilikom nošenja sa svakodnevnim stresovima te joj je potrebna veća emocionalna potpora od drugih ljudi. U kontekstu teorije pristojnosti posebno su zanimljive facete anksioznosti i plašljivosti. Što se tiče anksioznosti, Roberts (2019) je pokazao kako su anksiozniji ljudi skloniji korištenju strategija pozitivne pristojnosti od negativne. Po pitanju plašljivosti, sami scenariji korišteni u ovom istraživanju mogli bi biti dobar instrument za mjerenje ove facete jer rotiraju više i manje prijeteće događaje. S druge strane, istraživanja su pokazala kako su plašljivije osobe sklone preuveličavati vjerojatnost događaja koji im izazivaju strah (Hengen i Alpers, 2019), što bi moglo narušiti efekt pristojnosti. U svakom slučaju, potrebno je napraviti istraživanje

i s ostalim HEXACO dimenzijama kako bi se provjerilo imaju li utjecaj na percepciju rizičnih situacija.

Sljedeće moguće objašnjenje rezultata tiče se načina uzorkovanja. Naime, sudionici ovog istraživanja u većoj su mjeri prikupljeni preko društvenih mreža. Nisu bili ni na koji način nagrađeni za sudjelovanje, već je ono bila njihova dobrovoljna odluka. Budući da se radi o jednom obliku prosocijalnog ponašanja, a istraživanja pokazuju da je prosocijalno ponašanje pozitivno povezano s ugodnošću (Graziano i sur., 2007), moguće je da su sudionici u startu bili iznadprosječne ugodnosti i da je to razlog zašto nije ustanovljen moderatorski efekt ugodnosti kao dimenzije ličnosti. Naravno, treba uzeti u obzir da su dobivene razlike u ličnosti drugačije i zbog kulturoloških razlika. Ipak se radilo o usporedbi govornika engleskog i hrvatskog jezika. Za bilo kakvu daljnju interpretaciju razlike potrebno je provesti detaljnije istraživanje o osobinama ličnosti i korištenju strategija pristojnosti.

Praktične implikacije istraživanja

Prije svega, važno je napomenuti da su dobivene razlike, iako značajne, dosta male. Najbolji pokazatelj je mjera veličine učinka (tablica 3). Za glavni efekt vjerojatnosti ona je veća, ali to je prirodna posljedica razlike u jezičnim izrazima vjerojatnosti. Što se tiče glavnog efekta prijetnje te njezine interakcije s vjerojatnosti, dobivene veličine učinka vrlo su male i može se postaviti pitanje koliko utjecaja u prirodnim uvjetima imaju dobivene razlike.

Praktične implikacije koje se mogu izvući iz ovih nalaza odnose se na dobiveni efekt pristojnosti. Rezultati su pokazali kako je efekt najizraženiji u situacijama srednje vjerojatnosti, odnosno gdje postoji najveća nesigurnost hoće li se, ili neće, događaj odviti. Veliku važnost u interpretaciji mogućeg pojavljivanja događaja imaju odabrani izrazi vjerojatnosti od strane sudionika u komunikaciji. Upravo je izraz *određena* odličan primjer u kojem je jasno vidljivo da postoji sklonost umanjivanja vjerojatnosti događaja. U realnom životu, umanjivanje vjerojatnosti ozbiljnih događaja može uzrokovati prijetnju za sigurnost pa i gubitak ljudskih života. Zbog toga je važno tijekom komunikacije o događajima pažljivo birati riječi i izraze, pogotovo ako se radi o rizičnim poslovima i situacijama. Prije nekoliko

desetljeća o tome se nije puno govorilo, ali nakon velike zrakoplovne nesreće 1977. godine na Tenerifima, koja je bila posljedica loše komunikacije između pilota i kontrolora leta, situacija se promijenila (Uramatsu i sur., 2017). U sklopu obrazovanja za pojedina zanimanja uključene su i tzv. netehničke vještine (Uramatsu i sur., 2017). Situacija se od tada popravila, ali i novija istraživanja potvrđuju kako su fatalne ishode u kritičnim situacijama i dalje uzrokovale netehničke vještine. Primjerice, Uramatsu i suradnici (2017) proučavali su razloge 73 fatalna medicinska ishoda u Japanu u rasponu od 2010. do 2013. godine. Poražavajući rezultati koje su dobili odnose se na činjenicu kako su razlog gotovo polovice tih ishoda bile slabe netehničke vještine, tj. loša komunikacija unutar tima i krivo donesene odluke. Ovakvi rezultati ukazuju na činjenicu da je potrebno staviti veći naglasak na trening komunikacijskih vještina kod zanimanja poput liječnika, pilota, vatrogasca, vojnika i dr., u kojim pogreška može ugroziti ljudski život.

Iduća implikacija odnosi se na povezivanje teorije pristojnosti s manipulacijom kao nepoželjnim komunikacijskim ponašanjem. Kognitivni psiholozi manipulaciju definiraju kao namjerno ponašanje kojim pojedinci mijenjaju i iskorištavaju druge za vlastitu korist (Buss, 1987). Jedan od načina na koji osoba manipulira drugima jest odabirom riječi koje koristi. Budući da se pristojnost manifestira odabirom specifičnih izraza kojim osoba nastoji zaštititi svoje socijalno lice, postavlja se pitanje može li se ovo promatrati iz perspektive manipulacije nad drugim ljudima. Prema tradicionalnom shvaćanju pristojnosti, ona je definirana kao prosocijalno ponašanje koje dovodi do kohezije i sklada u odnosu (Goffman, 1967). Noviji radovi imaju drugačije gledište od onoga kakvog su iznijeli Goffman (1967) te Brown i Levinson (1987). Primjerice, Sorlin (2017) navodi kako se pristojnost često javlja i u nepoželjnom obliku, kao jedna od strategija manipulacije. Autor iznosi koncept manipulativne pristojnosti koji se odnosi na prividno uljudno ponašanje pojedinca kako bi ostvario vlastite interese. Kako je ovo istraživanje pokazalo da su prenositelji informacija skloniji umanjivati vjerojatnost određenog događaja, rezultate treba sagledati i iz perspektive manipulacije. Naime, u ovom su slučaju sudionicima prezentirani scenariji iz svakodnevice. Postavlja se pitanje što ako je prenositelj informacije osoba koja manipulira i koja je upoznata s efektom pristojnosti. Hipotetski, manipulator bi ciljano mogao upotrijebiti jedan od

neodređenih izraza vjerojatnosti za ishod nekog događaja kako bi nagovorio sugovornika na određeno ponašanje i profitirao od toga. Buss i suradnici (1987) u svome su istraživanju faktorskom analizom utvrdili postojanje 6 taktika manipulacije: šarm (eng. *charm*), ignoriranje (eng. *silent treatment*), prisila (eng. *coercion*), nagovaranje (eng. *reason*), durenje (eng. *regression*) i samoponižavanje (eng. *debasement*). Strategija nagovaranja ide u prilog ciljanom korištenju neodređenih izraza kako bi se osobu natjeralo na neko ponašanje. U kontekstu teorije pristojnosti, šarm bi se potencijalno mogao povezati sa pozitivnom, a samoponižavanje sa negativnom pristojnosti, no potrebno je provesti istraživanje u kojem bi se svaka od ovih taktika pokušala povezati sa korištenjem pristojnosti u svakodnevnom životu kako bi se moglo doći do konkretnih nalaza.

Ograničenja istraživanja

Čarapina (2021) je imala problema s pridavanjem određenog postotka različitim verbalnim izrazima vjerojatnosti. Primjerice, izraz *vjerojatno* nalazio se na sredini skale i okvirno je trebao označavati vjerojatnost od 50%. Uzmu li se u obzir različiti konteksti u svakodnevnom govoru, gotovo je izvjesno da će osobe ovaj izraz koristiti kad opisuju ishode koji su vjerojatniji od 50%. Ovo istraživanje imalo je sličan problem, ali u obrnutom smislu. Ono što je stvaralo manje poteškoće u pripremi istraživanja bio je pronalazak odgovarajućeg izraza koji se nalazi oko sredine postotnog intervala. U obzir je prvo uzet izraz *srednja* vjerojatnost. Međutim, opravdan argument protiv njegova korištenja je taj da bi dosta reducirao raspon odgovora jer na vrlo jasan način ukazuje na traženu brojčanu vrijednost. Stoga je iskorišten izraz *određena vjerojatnost*, za koji se očekivalo da će obuhvatiti odgovore oko sredine skale, ali da će raspon biti nešto veći. To se pokazalo u rezultatima ($M = 63.7\%$). Unatoč tome, postavlja se pitanje u kojoj mjeri taj rezultat zaista predstavlja pravu brojčanu vrijednost. Naime, metodološki nedostatak ovog istraživanja je taj što je nacrt bio mješoviti, a ne nezavisan. Na ovaj su način svi sudionici vidjeli sve verbalne izraze, a sami format upitnika bio je takav da su lako mogli zaključiti koji izraz okvirno odgovara kojem postotku. Zbog toga su mogli koristiti strategije koje bi se nepovoljno odrazile na valjanost eksperimenta. Primjerice, jedna od tih strategija je davanje istog postotka na isti verbalni izraz. Također, na temelju ostalih izraza vjerojatnosti, dalo se lako zaključiti kako se

određena vjerojatnost u postotku nalazi između *male* i *velike* vjerojatnosti. Ovo je moglo odvući sudionike od inicijalnog odgovora koji su imali. Wallsten i suradnici (1986) potvrdili su kako postoji nejasna veza međusobnog skaliranja brojčanih i verbalnih izraza vjerojatnosti, zbog čega je upitna opravdanost donošenja zaključaka na temelju procjene iz jednoga u drugo.

Iduće ograničenje tiče se generalizacije teorije pristojnosti na dobivene rezultate u kontekstu ispunjavanja upitnika. Budući da je anketa bila individualna, upitno je u kojoj mjeri je moguće na temelju upute i kratkog opisa scenarija kod sudionika izazvati korištenje strategije pristojnosti. Prema Goffmanu (1967), pristojnost je posljedica zaštite vlastitog društvenog lica, a pojedinac njime upravlja u socijalnim situacijama. Za rješavanje ove ankete sudionicima nije bila potrebna društvena interakcija, štoviše, čak je i nepoželjna, zbog čega je pretpostavka da su je rješavali sami. Postavlja se pitanje može li se teorija pristojnosti generalizirati na situacije koje nisu društvene, odnosno u kojima pojedinac zamišlja interakciju s ljudima.

Prijedlozi za buduća istraživanja

Zaključci na temelju varijabla vjerojatnosti i razine rizika u ovom su se istraživanju donosili na temelju samo šest eksperimentalnih scenarija, od čega su se tek dva odnosila na svaku pojedinu razinu vjerojatnosti, odnosno tri za razinu prijetnje. Za čvršće dokaze o utjecaju ovih varijabli, poželjno bi bilo provesti istraživanje koje bi sadržavalo više od šest ovakvih scenarija. Pretpostavka je da se povećanjem njihovog broja ne bi povećao napor koji sudionici doživljavaju za vrijeme rješavanja ankete, niti da bi trajalo vremenski puno dulje. Naravno, u toj situaciji trebalo bi koristiti i različite verbalne izraze za istu razinu vjerojatnosti, kako sudionicima ne bi bilo preočito kojim postotkom odgovoriti i kako bi se eliminirale nepoželjne strategije odgovaranja, poput stavljanja istog broja za isti izraz. U tu bi svrhu korisno bilo provesti i istraživanje u kojem bi se izrazi vjerojatnosti na hrvatskom jeziku brojčano skalirali kako bi se dobio bolji uvid u značenje određenih izraza na grupnoj razini i olakšala interpretacija. Ti nalazi bili bi od velike koristi za buduće replikacije i varijacije na temu istraživanja Holtgraves i Perdeu (2016).

Ovo istraživanje, kao i istraživanje od Čarapina (2021) imaju svoje metodološke nedostatke koji su, kako je već i rečeno, u velikoj mjeri posljedica istog problema, a to je procjena iz verbalnih izraza u brožčane vrijednosti i obrnuto. Korisno bi bilo provjeriti koliko je negativan taj utjecaj, odnosno mogu li se razlikovati odgovori sudionika na istim scenarijima, s obzirom na tip procjene. U tu svrhu bi se, primjerice, mogla napraviti kombinirana studija s dvije različite odvojene skupine, na način da jedna skupina daje procjenu u postotku na temelju verbalnih izraza vjerojatnosti, a druga skupina procjenu verbalnim izrazima na temelju postotaka. U tom bi se slučaju mogla mjeriti povezanost odgovora između dvije skupine za svaki određeni scenarij, a ako ona ne bi bila visoka, rezultati bi se eventualno mogli interpretirati u smjeru nedovoljno dobre kalibriranosti verbalnih i brožčanih izraza vjerojatnosti, odnosno, da je nemoguće pridati točno određen postotak vjerojatnosti koji bi bezuvjetno odgovarao nekom verbalnom izrazu. Slično su radili Holtgraves i Perdeu (2016), ali sudionici su u njihovim skupinama imali različite komunikacijske uloge: jedni su bili prenositelji, a drugi primatelji informacija.

Nadalje, pristojnost se po tome kako ju je definirao Goffman (1967) manifestira u socijalnom kontekstu. Budući da ovim istraživanjem nije predviđeno da sudionici imaju socijalnu interakciju, valjalo bi provesti istraživanje u kojem bi im ona bila omogućena, u svrhu poboljšanja ekološke valjanosti. Primjerice, da se kao dio istraživanja uvježba asistent koji bi vodio razgovor sa sudionicima. Taj razgovor mogao bi izgledati tako da im on na početku, u svrhu eksperimentalne manipulacije, iznese cilj istraživanja nevezan za stvarnu tematiku koja bi se mjerila. Ovakvom obmanom izazvala bi se lažna očekivanja od sudionika, s idejom da oni neće shvatiti koji je stvarni cilj razgovora. Tijekom čitavog intervjua pričali bi o lažnoj temi, a uvježbani asistent bi na zamaskirani način sudionicima u obliku digresija mogao postavljati pitanja od kojih bi tražio procjenu vjerojatnosti nekog događaja. Razgovor bi se, uz dopuštenje sudionika snimao, a odgovori na ključna pitanja klasificirali bi se prema unaprijed pripremljenom obrascu. Nakon razgovora, uslijedilo bi pravo objašnjenje istraživanja. Bilo bi zanimljivo vidjeti kako bi se kretali odgovori sudionika u ovakvom eksperimentu.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti način na koji ljudi prenose informacije o događajima koji predstavljaju neizvjesnost. Odnosno, može li posjedovanje informacija o različitim razinama prijetnje i različitoj vjerojatnosti pojavljivanja određenog događaja utjecati na to kako će pojedinci širiti vijesti o njima. Također, provjeravalo se utječe li na taj odnos ugodnost kao dimenzija ličnosti. Rezultati su pokazali kako sudionici preferiraju ublažavati informacije o vjerojatnosti kod događaja koji predstavljaju veću prijetnju, što se može pripisati efektu pristojnosti. Ovakav način prenošenja informacija o događajima izražen je jedino u situacijama kad postoji podjednaka vjerojatnost da se događaj hoće, odnosno neće dogoditi. Ugodnost kao karakteristika ličnosti, pokazalo se, nije imala utjecaja na način prenošenja informacija.

Literatura

- Ashton, M. C., i Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, *11*, 150–166. <https://doi.org/10.1177/1088868306294907>
- Babarović T. i Šverko, I. (2013). The HEXACO personality domains in the Croatian sample. *Društvena Istraživanja*, *22*(3), 397–411. <https://doi.org/10.5559/di.22.3.01>
- Bonem, E. M., Ellsworth, P. C., i Gonzales, R. (2015). Age Differences in Risk: Perceptions, Intentions and Domains. *Journal of Behavioral Decision Making*, *28*(4), 317-330. <https://doi.org/10.1002/bdm.1848>
- Brown, P., i Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813085>
- Bonnefon, J. F., i Villejoubert, G. (2006). Tactful or doubtful? Expectations of politeness explains the severity bias in the interpretation of probability phrases. *Psychological Science*, *17*, 747–751. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01776.x>
- Buss, D. M. (1987). Selection, evocation, and manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*(6), 1214–1221. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1214>
- Buss, D. M., Gomes, M., Higgins, D. S., i Lauterbach, K. (1987). Tactics of manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *52*(6), 1219–1229. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.6.1219>
- Cohn, L. D., Macfarlane, S., Yanez, C., i Imai, W. K. (1995). Risk-perception: Differences between adolescents and adults. *Health Psychology*, *14*(3), 217–222. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.14.3.217>
- Čarapina, V. (2021). *Pristojnost i komunikacija o prijetećim događajima*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:531419>
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": the big-five factor structure. *Journal of personality and social psychology*, *59*(6), 1216. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.59.6.1216>
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, *48*(1), 26-34. <https://doi.org/10.1037//0003-066x.48.1.26>
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual – Essays on face-to-face behavior*. Anchor Books. <https://doi.org/10.4324/9780203788387-2>

- Graziano, W. G., Habashi, M. M., Sheese, B. E., i Tobin, R. M. (2007). Agreeableness, empathy, and helping: A person \times situation perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(4), 583–599. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.4.583>
- Grimshaw, A. D. (1980). Mishearings, Misunderstandings, and Other Nonsuccesses in Talk: A Plea for Redress of Speaker-Oriented Bias. *Sociological Inquiry*, 50(3/4), 31–74. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1980.tb00016.x>
- Hengen, K. M., i Alpers, G. W. (2019). What's the risk? Fearfull Individuals Generally Overestimate Negative Outcomes and They Dread Outcomes of Specific Events. *Frontiers in Psychology*, 10, 1676. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01676>
- Holtgraves, T., i Perdeu, A. (2016). Politeness and the communication of uncertainty. *Cognition*, 154, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.05.005>
- Lee, K., i Ashton, M. C. (2008). The HEXACO personality factors in the indigenous personality lexicons of English and 11 other languages. *Journal of Personality*, 76, 1001-1053. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00512.x>
- McCrae, R. R., i Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81–90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.81>
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika. Osnovne statističke metode za nematičare*. Naklada Slap.
- Roberts, Nichola (2019). *The Impact of Anxiety Disorders on the Choice of Politeness Strategies: A Case Study of Women Postgraduates*. Diplomski rad. University of Huddersfield. <http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/35076/>
- Rogers, R., i Niederer, S. (2020). *The Politics of Social Media Manipulation*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789463724838>
- Sorlin, S. (2017). The pragmatics of manipulation: Exploiting im/politeness theories. *Journal of Pragmatics*, 121, 132–146. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.10.002>
- The jamovi project (2022). *jamovi*. (Version 2.3) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>.
- Uramatsu, M., Fujisawa, Y., Mizuno, S., Souma, T., Komatsubara, A., i Miki, T. (2017). Do failures in non-technical skills contribute to fatal medical accidents in Japan? A review of the 2010–2013 national accident reports. *BMJ Open*, 7(2), e013678. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2016-013678>

Wallsten, T. S., Budescu, D. V., Rapoport, A., Zwick, R., i Forsyth, B. (1986). Measuring the vague meanings of probability terms. *Journal of Experimental Psychology*, 115(4), 348-365. <https://doi.org/10.1037//0096-3445.115.4.348>

Wallsten, T. S., Budescu, D. V., Rapoport, A., Zwick, R. i Kemp, S. M. (1993). Preferences and reasons for communicating probabilistic information in verbal or numerical terms. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 31(2), 135-138. <https://doi.org/10.3758/BF03334162>

Prilog A

Eksperimentalni scenariji

1. Zamislite da Vaša obitelj planira putovanje na Hvar. Dok se spremate za putovanje, na radiju čujete da postoji mala/određena/velika vjerojatnost da će Vas na putu uhvatiti pljusak/pijavica. Ovu informaciju morate prenijeti roditeljima. Svojim roditeljima rekli biste da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da će Vas na putu uhvatiti pljusak/pijavica?
2. Zamislite da se pripremate za sljedeći semestar studija. Na telefonu ste s uredom za financijsku pomoć i kažu Vam kako postoji mala/određena/velika vjerojatnost da će Vam stipendija biti odgođena/ukinuta zbog teške financijske situacije u državi. Svom ocu morate reći za to. Rekli biste mu da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da će Vam stipendija biti odgođena/ukinuta?
3. Zamislite da živite s cimerom/cimericom i imate problema s grijanjem u kući. Pozvali ste majstora da provjeri grijanje te Vam on kaže kako postoji mala/određena/velika vjerojatnost da će grijanje raditi slabije nego inače/uopće neće raditi. Cimeru/cimerici biste rekli da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da će grijanje raditi slabije nego inače/uopće neće raditi?
4. Zamislite da trebate usmeno odgovarati s kolegom, koji je trenutno odsutan s predavanja. Nakon predavanja, nastavnik Vam kaže postoji mala/određena/velika vjerojatnost da će zbog velikog broja izostanaka detaljnije ispitivati/rušiti Vas i Vašeg kolegu. Svojem kolegi biste rekli da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da će Vas nastavnik detaljnije ispitivati/rušiti?
5. Zamislite da ste upravo doživjeli potres i stan u kojem živite je oštećen. Sami ste doma kada Vam staričar pregledava stan. On Vam kaže da postoji mala/određena/velika vjerojatnost da ćete morati iseliti na tjedan dana/trajno napustiti stan. Svojim ukućanima biste rekli da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da ćete morati iseliti na tjedan dana/trajno napustiti stan?
6. Zamislite da Vas boli grlo i počeli ste kašljati. Odlučili ste otići na pregled u dom zdravlja i tamo Vam kažu da postoji mala/određena/velika vjerojatnost da ste prehladeni/imate upalu pluća. Svojoj obitelji biste rekli da postoji vjerojatnost od *koliko posto* da ste prehladeni/imate upalu pluća?